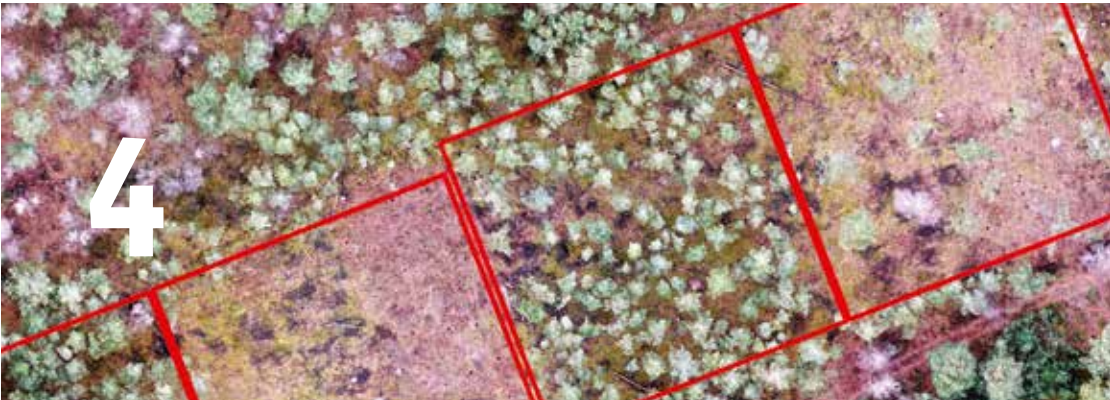

inhoud	
COLOFON	
Jaargang 19 Nummer 184 april 2022	
Vakblad Natuur Bos Landschap verschijnt 10 x per jaar (niet in juli en augustus)	
Redactie Anne Reichgelt (hoofredactie), Ria Dubbeldam (eindredactie), Erwin Al, Ido Borkent, Chantal van Dam, Geert van Duinhoven, Gijls Gerrits, Bart de Haan, Jeroen van der Horst, Fabrice Ottburg, Edwin Raap, Pieter Schmidt, Martijn van Wijk	
Vaste bijdrage Fred Kistenkas (Juridica)	
Lay-out Aukje Gorter, aukjegorter.nl	
Beeldredactie Aukje Gorter en Fabrice Ottburg	
Cover Foto Els Branderhorst, Buiten-beeld.nl	
Redactieadres Hollandseweg 7 G, 6706 KN Wageningen redactie@vakbladnbl.nl	
Abonnementenadministratie Hollandseweg 7 G, 6706 KN Wageningen Contact: Irma van Noort 030 693 00 40 administratie@vakbladnbl.nl www.vakbladnbl.nl	
MijnVakblad: gegevens inzien en wijzigen Met MijnVakblad kunt u als abonnee zelf uw adresgegevens wijzigen, uw factuur bekijken of uw abonnement opzeggen. Ga voor MijnVakblad naar de pagina Contact. Log in met uw e-mailadres (indien bij ons bekend) of met uw relatienummer, zie adresetiket tijdschrift). Heeft u nog geen wachtwoord of bent u uw wachtwoord vergeten? Klik dan op "Nieuw wachtwoord aanvragen" en er wordt een wachtwoord gezonden naar het bij ons bekende e-mailadres. Maar u kunt natuurlijk ook contact opnemen met de abonnementenadministratie.	
Jaarabonnement Een jaarabonnement** (10 nummers) kost voor • particulieren: € 53,- • bedrijven: € 75,- • studenten* / jongeren tot 18 jaar*: € 22,- Bovenstaande tarieven gelden bij een incasso-abonnement. Wilt u een factuur ontvangen, dan betaalt u € 4,- administratiekosten. Bovenstaande tarieven zijn inclusief verzendkosten binnenland. Abonnees in België betalen 5 euro per jaar extra voor de verzendkosten. Abonnees buiten Nederland en België betalen 31 euro per jaar extra voor de verzendkosten	
* Studenten moeten bij aanmelding een kopie van hun studentenkaart mailen naar de abonnementenadministratie. Jongeren onder de 18 jaar (zonder studentenkaart) kunnen een kopie van hun identiteitskaart mailen. ** Een abonnement loopt in principe van 1 januari tot en met 31 december. U kunt een abonnement elke maand in laten gaan. U betaalt in het eerste jaar dan een evenredig deel van het abonnementsgeld. Na een jaar wordt uw abonnement automatisch verlengd. U kunt te allen tijde opzeggen met een opzegtermijn van 1 maand.	
Advertenties Medialijn, Caroline Sanders 0314 76 37 35 info@medialijn.nl	
Druk Senefelder Misset, Doetinchem	
Uitgave Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap. In het stichtingsbestuur zijn vertegenwoordigd de KNBV, natuurbeherende organisaties en LandschappenNL. Bestuursleden: Harrie Hekhuis (voorzitter), Hans Gierveld (penningmeester), Sascha van Breukelen, Michiel van der Weide, Vera Dalm en Paul van der Donk	
© Overname van artikelen is toegestaan mits met bronvermelding	
Dit blad is gedrukt op FSC®-gecertificeerd papier.	

- 3 **Verzwakte den is prooi voor Sphaeropsis?**
- 4 **klimaatreeks #9**
Duurzaam en klimaatbestendig bosbeheer in de 21ste eeuw
- 8 **stelling**
“Klimaatverandering is niet relevant voor natuurbossen.”
- 10 **kort**
- 12 **Hoge Veluwe zet in op gemengd bos met minder wild**
- 16 **klimaatreeks #10**
Klimaatrobuuste beeklandschappen verbinden landbouw en natuur

- 20 **Maatschappelijk draagvlak voor natuur neemt toe**
- 23 **Juridica – Nee, tenzij**
- 24 **Colland – Week van de teek**
- 26 **KNBV – Aardhuissymposium: bosbeheerders en jagers terug naar één gezamenlijk doel**
- 29 **Boeken**
- 31 **Agenda**
- 31 **Praktijkraadsel**

Verzwakte den is prooi voor Sphaeropsis?

foto Marijke Moysens

foto Etienne Thomassen

foto Bart Nyssen

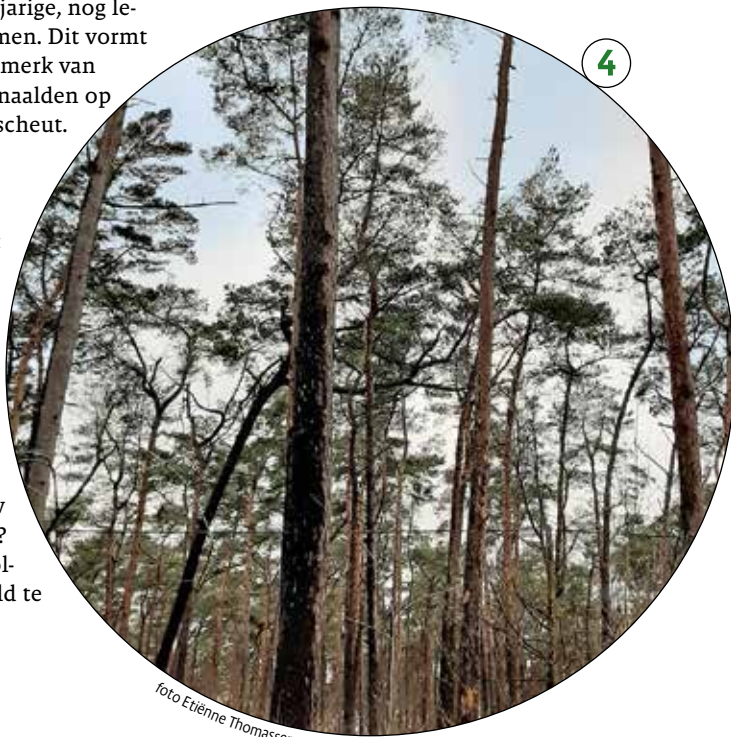

foto Etienne Thomassen

— Etienne Thomassen & Bart Nyssen (beiden Bosgroep Zuid Nederland)

Sphaeropsis sapinea is een schimmel die vooral grove, Corsicaanse en Oostenrijkse den aantast, en soms ook (zilverspar, lariks, thuja, tsuga en douglas. In Duitsland wordt de schimmel vaak met het synoniem *Diplodia pinea* aangeduid. Men spreekt er van *Diplodia-Triebsterben*. In sommige Duitse regio's sterven op droge groeiplaatsen grote delen van dennenopstanden. Hoe is de situatie in Nederland?

> De schimmel dringt via jonge naalden of via hagel-, veeg- of velschade aan takken binnen en verstoort de groei, waarna scheuten en soms de hele boom afsterven. Typisch is een geremde groei en gebogen verdord kwastje van de laatste groeischeut. Kleine zwarte puntjes op afgestorven naalden en kegels zijn de vruchtlichamen van de schimmel, waaraan de soort goed te herkennen is. Bosbeheerders kennen de schimmel als de veroorzaker van de blauwverkleuring van geoogst dennenhout. Sphaeropsis wordt gezien als een secundaire schadesoort. De schimmel profiteert van verzwakte bomen. Onderzoekers zien een duidelijke relatie tussen de droge zomers van de afgelopen jaren en de ontwikkeling van de schimmel. In literatuur wordt soms het verwijderen van besmette bomen aangeraden, maar door anderen als ondoelmatig beschouwd, omdat de besmettingsdruk moeilijk te verlagen is. De schimmel is inheems en

eigenlijk altijd aanwezig. Zorgen voor een veerkrachtig bos met vitale bomen lijkt daarom de meest voor de hand liggende beheermaatregel.

Sphaeropsis versus Brunchorstia
Een aantasting waarmee Sphaeropsis verward kan worden, is Brunchorstia. Hierbij begint de ziekte met een paarse tintvorming in de naalden, gevolgd door het roodbruin verkleuren van de naalden van de jongste jaarscheut, vanaf de basis van de naalden uitbreidend naar de top. Uiteindelijk vallen de dode naalden af, waarna nieuwe naalden uit de slapende knoppen onder de scheut (op de grens met de tweejarige, nog levende scheut) tot ontwikkeling komen. Dit vormt het gemakkelijkst herkenbare kenmerk van Brunchorstia: lichtgroene kransjes naalden op de grens met de afgestorven jonge scheut.

Nederlands dennenbos
De afgelopen maanden hebben wij in dennenbossen extra gelet op het voorkomen van de schimmel Sphaeropsis. Het afsterven van grote groepen dennen hebben we nog niet vaak gezien in Nederland, maar sterfte van enkele dennen en lichte benaaiding zien we wel. Verdorde kwastjes en vruchtlichamen komen we regelmatig tegen. Herken je dit schadebeeld van jouw bos en zie je ook al duidelijk uitval? Laat het ons weten! Voor een vervolgartikel proberen we een beter beeld te krijgen van de situatie hier.<

e.thomassen@bosgroepzuid.nl